

Анотація

Боданюк М. А. Загальна характеристика форм і методів взаємодії підрозділів транспортної міліції з адміністраціями транспортних підприємств в сфері охорони особистих та майнових прав громадян на залізничному транспорті. — Стаття.

Стаття присвячена дослідженню форм і методів взаємодії підрозділів транспортної міліції з адміністраціями транспортних підприємств в сфері охорони особистих та майнових прав громадян на залізничному транспорті на підставі аналізу юридичної літератури.

Ключові слова: форми і методи взаємодії транспортної міліції, взаємодія адміністрацій транспортних підприємств, охорона особистих та майнових прав громадян на залізничному транспорті.

Аннотация

Боданюк М. А. Общая характеристика форм и методов взаимодействия подразделений транспортной милиции с администрациями транспортных предприятий в сфере охраны личных и имущественных прав граждан на железнодорожном транспорте. — Статья.

Статья посвящена исследованию форм и методов взаимодействия подразделений транспортной милиции с администрациями транспортных предприятий в сфере охраны личных и имущественных прав граждан на железнодорожном транспорте на основании анализа юридической литературы.

Ключевые слова: формы и методы взаимодействия транспортной милиции, взаимодействие администраций транспортных предприятий, охрана личных и имущественных прав граждан на железнодорожном транспорте.

Summary

Bodaniuk M. A. General characteristic of forms and methods of interconnection of the transport militia forces with transport enterprises authorities in the sphere of private and property civil rights protection at the railway transport. — Article.

The article is sanctified to research of forms and methods of co-operation of subdivisions of a transport militia with administrations of transport enterprises in the sphere of guard of the personal and property rights for citizens on a railway transport on the basis of analysis of legal literature.

Keywords: forms and methods of co-operation of a transport militia, co-operation of administrations of transport enterprises, guard of the personal and property rights for citizens on a railway transport.

УДК 343.23:343.97

А. В. Брижак

ЗНАЧЕННЯ СОЦІАЛЬНИХ ЗВ'ЯЗКІВ МІЖ ЗЛОЧИНЦЕМ І ПОТЕРПІЛИМ ДЛЯ КВАЛІФІКАЦІЇ ЗЛОЧИНІВ

Актуальність теми дослідження. Становлення правової держави передбачає, що вирішення питань правозастосування має здійснюватися на законному рівні, враховуючи об'єктивно існуючі закономірності, на основі принципів, які не залежать від обставин конкретної справи, особи, діяння котрої кваліфікуються, а не на підставі суб'єктивних уподобань, політичної доцільності чи інших подібних чинників. І особливої гостроти це набуває у сфері боротьби зі злочинністю.

Виявлення і встановлення відповідних закономірностей, формулювання принципів застосування кримінального закону взагалі і кваліфікації, зокрема, на перший погляд, не повинно становити особливих проблем та викликати труднощі. Оскільки правозастосовна діяльність знайома людству на протязі багатьох років, тисячі років ведуться теоретичні дослідження у цьому напрямі. Проте більш конкретизований аналіз свідчить, що рівень розробки відповідних питань явно недостатній, не відповідає існуючим потребам.

При дослідженні питання кваліфікації злочинів в науці неодноразово виникали питання щодо проблематики визначення зв'язку потерпілого із злочинцем при скоєнні злочину, однак вони не є поширеним об'єктом наукового вивчення, проте вони мають неабиякий вплив при вирішенні питання кримінально-правової кваліфікації. Відносини, в яких перебувають злочинець і потерпілий, мають значний вплив і для розслідування того чи іншого злочину, саме вони надають йому певний відтінок та характер.

На законодавчому рівні визначено, що лише винне діяння, будучи суспільно-небезпечним та передбаченим у законодавстві про кримінальну відповідальність, може розглядатись як злочин. Відомо, що основними фігурантами злочину є як злочинець, так і потерпілий. Окрім них, існують й певні обставини, пов'язані з ними, які впливають на розвиток злочинних дій, які в свою чергу враховуються при встановленні характеру та ступеня суспільної небезпечності діяння, криміналізації та декриміналізації діянь. За певних умов такі обставини виступають ознаками окремих складів злочину та враховуються при кваліфікації посягань та призначення покарання за їх вчинення. Значне місце в дослідженні даного напрямку і займають соціальні зв'язки, що виникають між злочинцем та потерпілим. Досить часто саме вони і визначають як існування конфліктів, які призвели до вчинення злочину, так і динаміку розвитку кримінологічної ситуації. Тому аналіз відносин, що пов'язує заподіювача шкоди і потерпілого, а також характер таких взаємовідносин є немаловажним для з'ясування причин та умов вчинення злочину, а також його подальший розвиток і суспільно-небезпечні наслідки, які настали чи можуть наставати.

Аналіз останніх досліджень свідчить що у вітчизняній кримінально-правовій науці певна увага приділялася окремим аспектам проблеми кваліфікації, є, безперечно, здобутки у вирішенні проблем кваліфікації окремих видів злочинів. Слід відзначити монографічні дослідження з проблем кваліфікації злочинів, підготовлені російськими професорами В. М. Кудрявцевим, Б. А. Куріновим, Л. Д. Гаухманом, О. І. Рарогом, українськими вченими Ф. Г. Бурчаком, С. А. Тарарухіним, М. Й. Коржанським. Однак багато питань залишається нерозкритими або гостро дискусійними. До того ж у юридичній літературі висвітлюються лише питання кваліфікації злочинів, а інші аспекти, зокрема ті, що стосуються учасників кримінально-правових відносин і їх значення при кваліфікації залишаються поза увагою вчених. В окремому вигляді як потерпілий, так і злочинець як учасники вказаних відносин, звичайно, були ж об'єктом дослідження багатьох вчених. А саме, цьому питанню приділяли увагу такі науковці, як Ю. М. Антонян, В. В. Вандишев, В. М. Дрьомін, В. В. Го-

ліна, В. В. Гульдман, П. С. Дагель, І. М. Даньшин, А. І. Долгова, О. М. Джужа, В. О. Коновалова, В. П. Коновалов, О. М. Костенко, Литвак, В. В. Лунєєв, В. С. Мінська, Є. П. Побігайло, В. І. Полубинський, Д. В. Рівман, В. Я. Рибальська, О. В. Старков, О. Д. Тартаковський, І. М. Тверда, В. О. Туляков, Л. В. Франк, Г. І. Чечель, В. І. Шакун, В. Є. Христенко та ін. Однак особливості сучасного соціального, політичного й економічного стану в Україні диктують необхідність розширення і поглиблення знань із цієї проблеми в кримінальному праві взагалі і при призначенні кваліфікації зокрема.

Мета полягає у поглибленому вивченні характеристика особи злочинця і потерпілого при скоєнні злочину; дослідженні особливостей їх взаємовідносин, впливу соціального становища потерпілого чи злочинця на розвиток їх відносин; дослідженні типології та передумов ситуацій, при яких вчиняються злочинні посягання; сконцентрування уваги на природі соціального зв'язку між злочинцем і потерпілим. Комплексно розглянути усі зазначені питання для відтворення нового теоретичного і практичного рівня вирішення проблеми кваліфікації злочинів в контексті соціальних зв'язків, що існують між злочинцем і потерпілим.

Виклад основного матеріалу. Безсумнівно, відносини, що склалися між злочинцем та потерпілим, існують в юридичній науці. І щодо них паралельно існують різні думки щодо їх значення при кваліфікації та призначенні покарання. Для з'ясування змісту даної проблеми необхідно визначити основні детермінанти зв'язку, що існує між вказаними учасниками кримінально-правових відносин.

При вивченні відносин злочинця з потерпілим неможливо досягнути результату, зосереджуючи свою увагу окремо на злочинці і на потерпілому, слід звернути увагу ще й на їх особливості та поведінку кожного з них, яка впливає на їхню спільну цілісну поведінку. Адже поведінка кількох осіб складається із поведінки кожної з них. Вона являє собою взаємодію, яку складно і неможливо зрозуміти тільки на підставі певних відомостей кожної із цих осіб. Тобто для визначення і кваліфікації злочинів обов'язковим є не тільки встановлення відомостей про особу-злочинця та особу-потерпілого, а й дослідження певних зв'язків, в яких перебували злочинець і потерпілий. Саме тоді виникає питання про визначення соціальних зв'язків між ними.

Соціальні зв'язки між злочинцем та потерпілим ґрунтуються на залежності між ними, що реалізуються через певну поведінку, дію, діяльність; взаємовідносинах, що об'єднують їх в єдине ціле. Тут можна виділити декілька видів соціальних зв'язків між злочинцем і потерпілим, наприклад, соціальний контакт у механізмі вчинення злочину, який між ними виникає, соціальна взаємодія і соціальні відносини між ними. Всі вони різняться за ступенем та етапом розвитку самих же відносин між даними особами. Соціальні зв'язки, що існують між злочинцем і потерпілим, можуть відобразитись в їх випадковому, опосередкованому знайомстві або ж взагалі незнайомістю один одному, в службових відносинах, в матеріальній чи будь-якій іншій залежності, в сусідських відносинах, в родинних зв'язках чи в відносинах між подружжям, і т. д. Наявність

вказаних взаємовідносин у більшості випадків породжують певні обов'язки по відношенню злочинця до потерпілого, або створюють певну залежність потерпілого від злочинця. Таким чином, зумовлюють таку ситуацію, що дає змогу віднести конкретне суспільно-небезпечне посягання до того чи іншого злочину. Внаслідок чого і змінюється кваліфікація вчиненого діяння. Наприклад, особа, вчинивши умисне вбивство на побутовому ґрунті, підлягає кримінальній відповідальності за ч. 1 ст. 115 Кримінального кодексу України, але якщо таке вбивство було зумовлене нападом на неї і вона тільки оборонялася, хоча і перевищила межі необхідної оборони, то такі дії вважаються обставиною, що пом'якшують кримінальну відповідальність, і тоді вчинене слід кваліфікувати за ст. 118 Кримінального кодексу України.

У першому випадку злочинець і потерпілий перебувають у соціально-побутових відносинах, на основі яких виникла певна суперечка, чи будь-яка інша ситуація, в якій їхні відносини набули характеру неприязних чи негативних стосунків, хоча до моменту виникнення такої ситуації вони могли перебувати і в хороших взаємовідносинах, що аж ніяк не можна сказати у другому випадку, коли вчиненню умисного вбивства при перевищенні меж необхідної оборони передувала негативна поведінка потерпілого, злочинна поведінка, яка і спровокувала винного на вчинення злочину. При такому аналізі кримінально-правових норм прослідковується, що кваліфікація того чи іншого діяння залежить від поведінки потерпілого, в даному випадку, від провокуючої. Така поведінка умовно пом'якшує суспільну небезпечність вчиненого злочинцем діяння, зокрема злочинність його намірів. А отже, дає можливість відрізнити та визначити умисел, прямий від непрямого, та необережність злочинного діяння. Відтак, цінним елементом з'ясування обставин, причин та умов злочину є визначення зв'язку, який існував під час вчинення суспільно-небезпечного посягання і до моменту його вчинення.

Окрім цього, відіграють роль і соціально-рольові характеристики відносин потерпілого і злочинця. Зокрема, розуміння та виконання визначених власних рольових обов'язків і функцій, так і сприйняття чи не сприйняття рольових обов'язків інших осіб. Викладене можна проаналізувати на співвідношенні ст.ст. 112 і 115 Кримінального кодексу України. Якщо ж особа скоїла вбивство з мотивів, викликаних особистими стосунками з потерпілим або під час бійки, сварки чи з помсти, то таке діяння слід кваліфікувати за ст. 115, а якщо особа позбавила життя іншу особу (наприклад: Президента України) у зв'язку з її державною чи громадською діяльністю, то в такому випадку діяння слід кваліфікувати за ст. 112 Кримінального кодексу України, оскільки тут вбачаються в діяннях особи завчасний намір вчинення даного злочину, а також заздалегідь сформована мета — позбавити життя громадського або державного діяча під час виконання ним своїх обов'язків. А також для цього ж діяння притаманний більший ступінь суспільної небезпеки, завданої злочинцем. Щодо зв'язку між вказаними особами, то він може існувати як опосередкований, необов'язково щоб злочинець з потерпілим перебували у тісних взаємовідносинах. Однак якщо того ж Президента України було вбито на підставі особистих неприязних

відносин із суб'єктом злочину, а не за підстав виконання ним своїх державних обов'язків, то вчинене буде кваліфікуватись за ст. 115. За такої їх зв'язки можуть визнаватися як дружні, родинні, близькі чи інші стосунки. Тобто статус державного чи громадського діяча в такому випадку втрачає значення при кваліфікації. Також можлива така ситуація: вчинено вбивство колишнього Президента у зв'язку із виконанням ним його обов'язків, в такому випадку злочинні дії будуть кваліфікуватись за п. 8 ч. 2 ст. 115 КК України. Тобто визначення соціального становища, статусу, роду діянь потерпілого, зокрема, і значення його діяльності для суб'єкта злочину має суттєве значення для визначення конкретного складу злочину, якому відповідає вчинене суспільно-небезпечне діяння, розмежування подібних злочинів, а також безумовно впливає на характер, ступінь тяжкості в окремих випадках, вчиненого суспільно-небезпечного діяння.

Разом з тим соціально-рольові стосунки між злочинцем та потерпілим можна розглядати і з іншого боку, коли відносини між ними складаються в матеріальній чи службовій залежності. Так, чинним законодавством передбачено ряд статей, які визначають поняття службової чи матеріальної залежності потерпілого від винного. Наприклад, ч. 1 ст. 120 КК України передбачено, що доведення до самогубства або до замаху на самогубство, що є наслідком жорстокого з нею поводження, шантажу, примусу до протиправних дій або систематичного приниження її людської гідності є кримінально-караним; а ч. 2 ст. 120 КК України передбачає такі ж дії, але якщо вони були вчинені щодо особи, яка перебуває у матеріальній або іншій залежності від винного. Тобто законодавець вказує на розбіжність характеру відносин між злочинцем і потерпілим в ч. 1 та ч. 2 ст. 120 КК України. Це зумовлено тим, в першу чергу, що така матеріальна чи службова залежність між вказаними особами підвищує ступінь суспільної небезпеки, збільшує вірогідність вчинення злочину, оскільки в таких ситуаціях потерпілий вважає себе зобов'язаним перед суб'єктом, відчуває провину або загнаним себе в боргову кабалу, з якої йому не виплутатись, чи інші соціально-психологічні, особистісні негативні фактори. Звичайно, що такі фактори виникли саме за участі суб'єкта злочину, і подальший розвиток цього злочинного діяння можливий лише за певних його провокаційних факторів. Ними можуть бути як і дії самого суб'єкта (наприклад, примус до вчинення протиправних дій), так і вплив соціально-економічних, політичних, морально-психологічних важелів (безробіття, скрутне економічне становище, дестабілізація моральних та психологічних якостей). З цього випливає, що характер взаємозв'язків між злочинцем і потерпілим, які перебувають чи не перебувають в матеріальній або службовій залежності, має ціннісне значення як при визначенні виду злочину, який відповідає скоєному; виключення його взагалі як злочину; при призначенні покарання.

Безсумнівно, що зв'язки, які виникають між злочинцем та потерпілим в залежності від їх соціально обумовлених стосунків, мають значення і для окремих елементів складу злочину. Наприклад, службова залежність потерпілого надає виокремлення спеціального суб'єкта злочину — службова особа; нега-

тивна ситуація між злочинцем і потерпілим, викликана провокуючою поведінкою потерпілого, яка призвела до вчинення вбивства при перевищенні меж необхідної оборони, дає можливість виділити як обов'язкову ознаку складу злочину — обстановку захисту; родинні зв'язки між злочинцем і потерпілим, при розбещенні неповнолітніх (ч. 2 ст. 156), дають змогу виділити спеціального суб'єкта злочину — батько, матір або особа, що їх заміняє.

Відтак, межі, в яких можна визначити обсяг взаємовідносин між злочинцем та потерпілим, визначити неможливо, так само як і виокремити конкретні ситуації, за яких може вчинюватись злочин. Тому що будь-яка поведінка конкретної особи є індивідуалізованою і в кожному конкретному випадку вона діє по-різному, в залежності від розмаїття внутрішніх і зовнішніх факторів, які впливають на неї. А соціальні зв'язки кількох осіб, зокрема, злочинця і потерпілого, охоплюють собою поведінку кожного з них і тих соціальних чинників, які на них впливають. Які, в свою чергу, по-різному впливають на вчинення таких суспільно-небезпечних діянь, як злочин. Водночас такі ж зв'язки автоматично мають вплив на кваліфікацію того чи іншого злочину.

Чинне кримінальне законодавство не передбачає юридично закріплених питань проблематики кваліфікації злочинів, хоча в теорії мають місце дослідження даних проблем. Певна річ, що і не приділяється увага кваліфікації злочинів в залежності від соціальних зв'язків злочинця з потерпілим. Проте в нормах Особливої частини КК України йде мова про уточнення, в окремих випадках, роду занять як злочинця, так і потерпілого, їх соціального становища, статусу і т. д. Таким чином, законодавець все ж таки робить акцент на відносинах між потерпілим і злочинцем і надає їм прав на буття.

Висновки. Існуючий стан законодавства, практики та розвитку теорії призводить до виникнення ідеї вирішенні теоретичних проблем кваліфікації злочинів. Вирішення у теорії загальних питань без попереднього розв'язання окремих неминує наштовхує на них, призводить до непослідовності та суперечностей у висновках і рекомендаціях. Зокрема, це стосується самих злочинця і потерпілого, їх взаємовідносин, підстав та умов виникнення злочинної ситуації, та інших факторів, що впливають на таку ситуацію і її результат.

Прямим наслідком відсутності належних теоретичних підвалин є те, що чинне законодавство, по суті, не містить положень, які регламентували б порядок застосування кримінально-правових норм, у тому числі і питання кваліфікації. Правила кваліфікації (на відміну від правил призначення покарання) на сьогодні не закріплені у законі, існують здебільшого у вигляді звичаїв, що існують серед практичних працівників, й теоретичних положень. Частина з них відображена у постановках Пленуму Верховного Суду України з питань застосування норм про відповідальність за окремі види злочинів.

Розглянуті ситуації, що виникають між злочинцем та потерпілим, мають неабияке значення при кваліфікації і надають певного відтінку суспільно-небезпечному скоєному діянню. Безперечно, поведінка злочинця відіграє значну роль при вчиненні злочину, але не менш вагомою є і поведінка потерпілого. Проте єдиного і цілісного вигляду при вчиненні злочину вони набувають

при їхній взаємодії, і саме тоді вони впливають на подальший розвиток злочинної ситуації.

Тому висвітлення зазначених положень має не лише теоретичне, а й безпосереднє практично-прикладне значення і в сучасному українському суспільстві набувають особливого значення, відрізняючись підвищеною актуальністю.

Література

1. Андреева Л. А. Квалификация убийств, совершенных при отягчающих обстоятельствах. / Л. А. Андреева. — СПб., 1998. — С. 5.
2. Наумов А. В., Новиченко А. С. Законы логики при квалификации преступлений / М.: Юрид. лит., 1978. — С. 82–87.
3. Такий В. Я. Объект и предмет преступления по советскому уголовному праву / В. Я. Такий. — Х. — Вища школа: 1982. — С. 29–50.
4. Черных, Е. В. Допреступная ситуация и ее роль в генезисе насильственного преступления // Сибирский Юридический Вестник. — 2004. — № 4. — С. 52.
5. Юрченко О. Ю. Роль віктимної поведінки потерпілих при вчиненні тяжких насильницьких злочинів проти життя та здоров'я особи в Україні: автореф. дис. канд. юр. наук / Національна юридична академія ім. Ярослава Мудрого. — Х., 2004.
6. Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України. — 4-те вид., переробл. та доповн. / За ред. М. І. Мельника, М. І. Хавронюка. — К.: Юридична думка, 2007.

Анотація

Брижак А. В. Значення соціальних зв'язків між злочинцем і потерпілим для кваліфікації злочинів. — Стаття.

В даній роботі розглянуто соціальні зв'язки між злочинцем та потерпілим як чинник розвитку злочинної ситуації і скоєння злочину як такого. Зазначається і обґрунтовується важливість соціальних взаємовідносин між вказаними суб'єктами. Розглядаються конкретні ситуації, що відображають види соціальних зв'язків при скоєнні злочинів, і сконцентровується увага навколо питань щодо кваліфікації таких діянь. Здійснено аналіз окремих кримінально-правових норм і висунуто пропозиції щодо вдосконалення кримінального законодавства України.

Ключові слова: кваліфікація злочинів, соціальний зв'язок, злочинець, потерпілий.

Аннотация

Брижак А. В. Значения социальных связей между преступником и потерпевшим для квалификации злочинів. — Стаття.

В данной работе рассмотрены социальные связи между преступником и потерпевшим как фактор развития преступной ситуации и совершения преступления как такового. Отмечается и обосновывается важность социальных взаимоотношений между указанными субъектами. Рассматриваются конкретные ситуации, которые отображают виды социальных связей при совершении преступлений и концентрируется внимание вокруг вопросов относительно квалификации таких деяний. Осуществлен анализ отдельных уголовно-правовых норм и выдвинуты предложения относительно усовершенствования уголовного законодательства Украины.

Ключевые слова: квалификация преступлений, социальная связь, преступник, потерпевший.

Аннотация

Bryzhak A. V. The significance of social relations between a criminal and a victim for classification of crime. — Article.

In this work social copulas are considered between a criminal and victim, as a factor of development of criminal situation and commission of crime, as such. Importance of social mutual relations is marked and grounded between the indicated subjects. Concrete situations that represent type of

social connections at committing crime and concentrated attention round questions in relation to qualification of such acts are examined.

The analysis of separate criminal norms is carried out and pulled out suggestions in relation to perfection of criminal legislation of Ukraine.

Keywords: qualification of crimes, social connection, criminal, victim.

УДК 346.9:343.37

К. А. Возняковська

МЕТА ГОСПОДАРСЬКО-ПРАВОВИХ ЗАСОБІВ ДЕТИНІЗАЦІЇ ЕКОНОМІКИ У КОНТЕКСТІ ПРОТИДІЇ ЛЕГАЛІЗАЦІЇ ДОХОДІВ, ОДЕРЖАНИХ ЗЛОЧИННИМ ШЛЯХОМ

На сьогоднішній день наявність тіньової економіки в Україні ніхто не заперечує. За різними даними, частка тіньового сектору становить приблизно 30–45 % від офіційного рівня валового внутрішнього продукту країни. До тіньового бізнесу залучена величезна кількість економічно активного населення. У межах тіньової економіки не лише не сплачуються податки, але зникають звичайні механізми правового захисту прав підприємців, усуваються можливості для залучення зовнішніх інвестицій, враховуючи те, що іноземні компанії не вважають за можливе працювати у неправовому полі, виникає сприятливе поле для кримінального середовища, утворюються й інші проблеми в економіці нашої країни. Саме тому перед владою стоїть пещочергове завдання скорочення тіньового сектору економіки. Наприклад, як показують розрахунки, декриміналізація економіки може забезпечити зростання виробництва більш ніж на 20 % [2; 200]. І у відповідних заходах важливе місце мають зайняти саме ті, що утворять умови для детенізації економіки, будуть ґрунтовані не стільки на примусі, репресивних заходах, які виявилися неефективними в українських реаліях, скільки на стимулюванні легальної економічної діяльності.

Питанням детенізації економіки за допомогою господарсько-правових заходів присвячено низку робіт науковців-господарників, зокрема, Б. Г. Розовського, В. К. Мамутова, Г. Л. Знаменського, О. П. Подцерковного та інших. Разом із тим важливо розвинути дослідження цих авторів, а також співвіднести господарсько-правові заходи детенізації економіки із заходами щодо запобігання та протидії легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом.

Метою статті є аналіз тіньової економіки, причин та наслідків існування останньої для держави і права як на теренах України, так і на міжнародному рівні.

Заподіяння або можливість заподіяння шкоди економіці держави в умовах її тіньового стану є істотною загрозою економічній безпеці будь-якої країни. Якщо деталізувати ці загрози, то до них можна віднести: